

Rasplitanje epistemičke mreže: filozofska analiza odnosa sudaca i forenzičkih eksperata u kaznenom pravu

Mladen Bošnjak

Poslijediplomski doktorski studij "Filozofija i suvremenost"

Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet

Sveučilišna avenija 4, 51000 Rijeka

E-mail: mladen.bosnjak1@ffri.uniri.hr

Sažetak: U ovom radu ispitujem uobičajenu pravnu praksu u Hrvatskoj da suci prihvaćaju nalaz i mišljenje forenzičkih psihijatara bez prethodne evaluacije istog. Ovom pitanju pristupam u okviru epistemološke rasprave između ekspertizma i evidencijalizma. Ekspertisti tvrde da bi laici trebali vjerovati stručnjacima bez dokaza, budući da nisu kompetentni procijeniti dokaznu građu koju im eksperti mogu ponuditi. Nasuprot tome, evidencijalisti tvrde da bi laici trebali vjerovati stručnjacima na temelju dokaza koje im oni pruže. Tvrdim da je evidencijalizam superiorna filozofska pozicija u odnosu na ekspertizam i na temelju potonje tvrdnje kritiziram uobičajenu praksu sudaca koji se nekritički oslanjaju na iskaze vještaka. Međutim, tvrdim da ni evidencijalizam nije zadovoljavajuća pozicija jer ne odgovara na pitanje kako sudac, koji je laik u području forenzičke psihijatrije, može steći opravdano istinito vjerovanje o ubrojivosti počinitelja utemeljeno na iskazu forenzičkog psihijatra vještaka. Tvrdim da *teorija performativnog svjedočanstva eksperata* (teorija PET) predstavlja adekvatno rješenje ovog problema. Prema teoriji PET znanje se stječe interakcijom između stručnjaka i laika, pri čemu stručnjak uspješno zadovoljava sve informacijske potrebe laika. U radu ilustriram kako se ova teorija može uspješno primijeniti u kontekstu kaznenog prava s ciljem donošenja adekvatnih odluka o ubrojivosti počinitelju na temelju iskaza forenzičkog psihijatra vještaka.

Ključne riječi: psihijatrijsko vještačenje ubrojivosti; svjedočanstvo; ekspertizam; evidencijalizam; teorija performativnog svjedočanstva eksperata (PET)

Uvod

U rujnu 2021. Harald Kopitz ubio je svoje troje djece u Zagrebu, otrovavši ih tabletama Diazepamom otopljenima u kakau.¹ S obzirom da je zločin počinjen na okrutan i bezobziran način bez jasnog motiva, sud je naložio psihijatrijsko vještačenje okrivljenika kako bi se utvrdila njegova ubrojivost. Prema Kaznenom zakonu:

neubrojiva je osoba koja u vrijeme ostvarenja protupravnog djela nije mogla shvatiti značenje svojeg postupanja ili nije mogla vladati svojom voljom zbog duševne bolesti, privremene duševne poremećenosti, nedovoljnog duševnog razvitka ili neke druge teže duševne smetnje (čl. 24. st. 2.).

Sud na temelju nalaza i mišljenja vještaka, kao i na temelju ostalih dokaza iznesenih u sudskom postupku donosi presudu. Slučajevi poput ovoga otvaraju generalni problem odnosa između sudskog vještaka psihijatra i suca kojim ćemo se baviti u ovome radu. S jedne strane, pitanje je li neko stanje psihički poremećaj i kakav je njegov utjecaj na sposobnosti koje su relevantne za kaznenu odgovornost je medicinsko pitanje, a s druge strane pitanje ubrojivosti pravno je pitanje jer je definirano zakonom i prema zakonu sudac bi trebao donijeti konačnu odluku o ubrojivosti. Međutim, u praksi se često događa da suci automatski prihvaćaju nalaz i mišljenje vještaka, no nije jasno čine li to zato što je mišljenje vještaka jasno, uvjerljivo i dobro argumentirano ili je to zato što su suci nekompetentni u području forenzičke psihijatrije pa nemaju drugog izbora nego prihvatiti mišljenje vještaka (Šendula-Jengić et al. 2022: 74). Sudske presude često izgledaju kao predlošci koji se sastoje od nepotrebnog ponavljanja i nabiranja. To dovodi do sljedećih problema da u slučaju težih poremećaja, kao što je psihopatija, često nedostaje objašnjenje uzročne veze između poremećaja i počinjenog djela, iako bi takvo objašnjenje trebalo biti sastavni dio nalaza i mišljenja vještaka (Šendula-Jengić et al. 2022: 74). Nadalje, često nije jasno tko je zapravo donio konačnu odluku o ubrojivosti počinitelja. Osim toga, sudovi često otvoreno zahtijevaju od vještaka da se izjasne o neubrojivosti počinitelja, opravdavajući se nedostatkom kompetencija u psihijatriji i psihologiji koje su potrebne da bi sud donio odluku o dotičnom pitanju (Goreta 2015).

U ovom radu kritiziram sudsku praksu u Hrvatskoj prema kojoj suci automatski prihvaćaju nalaz i mišljenje vještaka bez evaluacije dokazne građe koju nude, oslanjajući se

---

¹ <https://www.jutarnji.hr/vijesti/crna-kronika/kopitz-osuden-na-50-godina-zatvora-svoje-troje-djece-istusirao-pa-im-u-kakao-stavio-tablete-15207326>. Pristupljeno 29. travnja 2023.

pritom na opću epistemološku debatu između ekspertizma i evidencijalizma. Tvrdim da je evidencijalizam superiornija filozofska pozicija u odnosu na ekspertizam, ali da ni evidencijalizam nije adekvatna filozofska pozicija zato što ne pruža odgovor na pitanje kako sudac, koji je laik u području forenzičke psihijatrije, može steći opravdano istinito vjerovanje na temelju svjedočanstva eksperta. Argumentiram da *Teorija performativnog svjedočanstva eksperata* predstavlja adekvatno rješenje ovog problema.

Rad ima sljedeću strukturu. U prvom dijelu rada donosim napomene o svjedočanstvu općenito. U drugom dijelu rada donosim raspravu između evidencijalizma i ekspertizma i tvrdim da je sudska praksa prihvaćanja nalaza i mišljenja vještaka bez evaluacije dokazne građe koju nude neprihvatljiva. U trećem dijelu rada prezentiram *Teoriju performativnog svjedočanstva eksperata* koja objašnjava kako laik može steći opravdano istinito vjerovanje temeljem svjedočanstva eksperta. U četvrtom dijelu rada iznosim prigovore ovoj teoriji i odgovore na njih. Konačno, u petom dijelu rada primjenjujem *Teoriju performativnog svjedočanstva eksperata* na sudska praksa i tvrdim da ona adekvatno objašnjava kako sudac, koji je laik u području forenzičke psihijatrije, može steći opravdano istinito vjerovanje o ubroјivosti počinitelja.

1. O svjedočanstvu općenito

Svjedočanstvo (engl. *testimony*) je iskustveni izvor vjerovanja, opravdanja i znanja, kao i zamjećivanje, pamćenje i introspekcija. No za razliku od ostalih iskustvenih izvora vjerovanja, opravdanja i znanja, svjedočanstvo je socijalni ili društveni epistemički izvor zato što ne nastaje isključivo kao rezultat biološkog ili mentalnog ustrojstva subjekta i njegova odnosa prema predmetima iskustva, nego nastaje kao rezultat “subjektovog položaja u društvenoj komunikacijskoj mreži i njegova odnosa prema iskazima drugih u procesima prijenosa informacija i proizvodnje vjerovanja” (Čuljak 2015: 111). Drugim riječima, subjekt stječe vjerovanje, opravdanje i znanje temeljem iskaza drugih subjekata. Budući da je svjedočanstvo društveni fenomen, odnosno neindividualni epistemički izvor, njime se osim individualne, bavi i socijalna epistemologija.

Svjedočanstvo se uobičajeno dijeli na formalno i neformalno (Čuljak 2015: 112). Struktura, narav te uvjeti valjanosti formalnih svjedočanstava, poput svjedočanstva sudskog

vještaka psihijatra u kaznenom postupku, strogo su definirani pravilima, dok su neformalna svjedočanstva, kao što je primjerice razgovor među prijateljima, mnogo manje kruta u pogledu kriterija istinitosti i valjanosti.

Što se tiče pitanja definicije i nužnih elemenata svjedočanstva, Jennifer Lackey (2006) navodi distinkciju između svjedočanstva u užem i u širem smislu. Širu definiciju pojma svjedočanstva zagovaraju primjerice Elizabeth Fricker (1995) koja definira svjedočanstvo kao “kazivanje općenito” (Fricker 1995: 95-96, citirano u Čuljak 2015: 113), dok Ernest Sosa (1991) tvrdi da je svjedočanstvo “iskaz nečijih misli ili vjerovanja koja bi se mogla usmjeriti na svijet općenito i ni na što posebno” (Sosa 1991: 219, citirano u Čuljak 2015: 113). Budući da se bavim svjedočanstvom forenzičkog psihijatra vještaka u kontekstu kaznenog postupka, očigledno je kako je šire shvaćanje svjedočanstva neprimjereno za potrebe rasprave.

Sukladno uskom pojmu svjedočanstva, svjedočanstvo mora sadržavati sljedeće elemente: (1) svjedok T , (2) prozicijski sadržaj p , (3) sadržaj komunikacijskog čina a i (4) subjekt vjerovanja (opravdanog vjerovanja, znanja) S (Čuljak 2015: 114). Slijedom ovih elemenata, Jennifer Lackey (2006) zagovara sljedeću definiciju svjedočanstva:

T svjedoči da p izvedeći komunikacijski čin a ako i samo ako na osnovi komunikabilnog sadržaja čina a ,

(1) T razložno namjerava prenijeti informaciju S -u da p , ili

(2) za a se razložno smatra ili treba smatrati da prenosi S -u informaciju da p .

Prvi stavak navodi da svjedok T posjeduje racionalnu komunikacijsku namjeru, a u drugom se stavku napominje da neki komunikacijski čin a predstavlja svjedočanstvo ako subjekt S razumije da sadržaj komunikacijskog čina a predstavlja informaciju utemeljenu na svjedočanstvu, odnosno ako je komunikacijski čin a informativan. Slijedom navedenog, odgovor na pitanje prenosi li komunikacijski čin a informaciju da p ovisi o kriterijima i standardima koji vrijede u određenom kontekstu, odnosno pravilima komunikacije oko kojih su se sporazumjeli i svjedok i subjekt vjerovanja. Temeljem tih pravila određuje se je li komunikacijski čin informativan i epistemički adekvatan, odnosno smatra li ga se takvim, ili treba li ga se takvim smatrati.

U kontekstu kaznenog postupka sudski vještak je svjedok T koji sadržajem svojeg komunikacijskog čina a , odnosno svojim nalazom i mišljenjem, ima namjeru proizvesti određeno vjerovanje da p u tužitelja, sudaca i odvjetnika koji predstavljaju subjekta S . Pri tome,

da bi komunikacijski čin a uopće predstavljao temelj za svjedočanstvo, osim namjere sudskog vještaka potrebno je da se tim činom zaista prenosi informacija da p , odnosno da se zaista izražava informacija da p . Konkretnije, to se može odnositi na to da se prenosi vještakovo vjerovanje ili znanje o ubrojivosti počinitelja. Ako svjedočanstvo zaista prenosi propozicijski sadržaj p na odgovarajući način, odnosno ako u ovom kontekstu daje informaciju o ubrojivosti počinitelja, onda ima potencijal vođenja k istini, što je nužno obilježje epistemički uspješnog svjedočanstva općenito.

2. Ekspertizam i evidencijalizam u kontekstu kaznenog postupka

U sudskom kontekstu svjedočanstva postavlja se pitanje odnosa između sudaca i sudskog vještaka psihijatra. Problem se sastoji u tome da između sudaca i vještaka psihijatra postoji asimetrija u pogledu znanja. Suci su u epistemički podređenom položaju u odnosu na vještake psihijatre zato što ne posjeduju adekvatna znanja i vještine kako bi procijenili ubrojivost počinitelja. Stoga se postavlja pitanje kako bi se laici trebali postaviti prema ekspertima, odnosno kako bi se suci trebali postaviti prema sudskim vještacima psihijatrima. Drugim riječima, pitanje je trebaju li laici i u kojoj mjeri vjerovati ekspertima, odnosno trebaju li se suci i u kojoj mjeri oslanjati na nalaze i mišljenja sudskih vještaka psihijatara. Prema Faulkneru (2002) vjerovati nekoj osobi znači smatrati je izvorom znanja.

Kako bismo riješili ovaj problem korisno je razmotriti raspravu između evidencijalizma i ekspertizma. Evidencijalizam je gledište prema kojem je vjerovanje stvar dokazne građe. Drugim riječima, vjerovanje T u propoziciju p u nekom trenutku t je epistemički opravdano za subjekta S ako i samo ako posjedovanje vjerovanja T u propoziciju p odgovara dokaznoj građi koju S ima u trenutku t (Feldman i Conee 2004). Nasuprot tome, ekspertizam je definiran kao skup sljedećih triju tvrdnji: (1) eksperti postoje, (2) temeljem svoje ekspertize oni zavrjeđuju posebno povjerenje i status i (3) stoga im trebamo vjerovati bez dokazne građe (Prijić-Samaržija 2011: 251-252).

Iako tvrdnja da eksperti postoje ima svojih poteškoća (vidi Goldman 1999; Friedman 1984), smatram da dotična tvrdnja nije problematična. Eksperti su uspješniji u rješavanju problema u odnosu na druge ljude, bolje prepoznaju istinite i lažne tvrdnje i prepoznaju logičke pogreške, proturječnosti i neopravdane generalizacije. U odnosu na prosječne ljude, oni

posjeduju znanje o adekvatnim metodama istraživanja i argumentiranja i općenito se bolje suočavaju s epistemičkim i moralnim problemima.

Što se tiče tvrdnje da eksperti zavrjeđuju posebno povjerenje i status, postoje tri potencijalna razloga koja se mogu navesti u prilog toj tvrdnji. Prvi je razlog uobičajena praksa, društveno ozračje, odnosno politika koja podupire tvrdnju da su eksperti najpouzdaniji izvor znanja. Drugim riječima, eksperti su temeljni testimonijski autoriteti u društvu (Papas 2000).

Drugo, mnogi filozofi smatraju da je naša dokazna građa koju posjedujemo u prilog svjedočanstava drugih ljudi u principu nedovoljna (Beanblossom i Lehrer, 1970; Coady 1981; Webb 1993; Foley 1994). Ako je ovo istinita tvrdnja, onda je naša dokazna građa u prilog tvrdnjama eksperata još više nedovoljna, odnosno, laik se na mišljenje eksperta nužno slijepo oslanja (Hardwig 1991). Laici u nekom području ne posjeduju ili uopće ne mogu nikad posjedovati dovoljno stručnosti, znanja, dokazne građe i iskustva kako bi vrednovali svjedočanstvo eksperata kao istinito ili neistinito.

Treće, duboko smo svjesni svoje ovisnosti o svjedočanstvima eksperata. Bez svjedočanstava drugih ljudi znali bismo vrlo malo o svijetu (Dummet 1993). Ali bez svjedočanstava eksperata naše znanje o mnogim znanstvenim disciplinama bilo bi uništeno. Većina naših vjerovanja o svijetu ovisi o informacijama koje nam pružaju eksperti (Beanblossom i Lehrer 1970; Faulkner 2002). Bez toga, naše bi se poimanje svijeta oko nas sastojalo od predrasuda, stereotipa i proturječnih intuicija stvorenih na temelju tradicije, naših interesa i naravi.

Na temelju ovih razloga dolazi se do zaključka da laici nemaju drugog izbora nego slijepo prihvatiti mišljenje eksperata. Štoviše, čak i autori koji zastupaju evidencijalizam, smatraju da je ekspertizam u nekim situacijama opravdan, kao što je primjerice kada mala djeca prihvaćaju tvrdnje odraslih bez dokaza (Fricker 1987, 1994, 1995).

Prema ekspertizmu, eksperti posjeduju fundamentalni autoritet naspram derivativnog autoriteta i samim time ne trebaju ponuditi dokaznu građu u prilog svojih tvrdnji. Nasuprot tome laici imaju derivativni autoritet i samim time moraju ponuditi razloge u vidu informacija, sposobnosti i okolnosti koje pokazuju da mogu ponuditi točne tvrdnje (Foley 1994). Drugim riječima, tvrdnje i vjerovanja eksperata su temeljna zato što ih se ne može niti ih se treba poduprijeti vjerovanjima, odnosno epistemičkim razlozima laika. S druge strane, vjerovanja laika su izvedena; ona se opravdavaju ili zasnivaju na svjedočanstvima eksperata. Alvin Goldman (1987) ovakav pristup naziva socijalni fundacionalizam. "Fundacionalizam" u

epistemologiji krovni je termin za različite teorije kojima je zajednička tvrdnja da postoje vjerovanja koja ne zahtijevaju daljnje opravdanje, odnosno na kojima se zaustavlja epistemički regres (za opis problema epistemičkog regresa i teorija opravdanja, vidi Čuljak 2015, dio 3, poglavlje 2).

Tvrdnja da su eksperti pouzdaniji izvor od ostalih izvora informacija ne izgleda problematičnom. Međutim, manje je uvjerljiva ideja da trebamo vjerovati ekspertima bez ikakvog opravdanja odnosno dokazne građe. Mnogi se slažu da od eksperata ipak treba zahtijevati manje dokazne građe nego od laika zato što je malo vjerojatno da su eksperti nekompetentni ili da žele zavarati laike (Jones 1996; Govier 1998). Međutim, ako čak i od eksperata treba zahtijevati pružanje dokazne građe, onda njihov autoritet ne može biti neosporiv. U tom pogledu možemo se složiti s Prijic-Samaržijom (2011: 254) da eksperti neće imati temeljni, nego derivativni autoritet najvišeg stupnja.

Zastupnik ekspertizma bi mogao argumentirati da je ovaj zahtjev nemoguće ispuniti, budući da laik u nekom području nikada nema onu razinu ekspertize da bi mogao procijeniti dokaznu građu koju mu nudi ekspert. Stoga mu ne preostaje ništa drugo nego slijepo vjerovati ekspertu. Prijic-Samaržija (2011: 255) odgovara na ovaj prigovor tvrdnjom da u svim slučajevima svjedočanstva, a ne samo u pitanju prihvaćanja svjedočanstva stručnjaka, prenositelj informacija zna nešto što osoba koja prima informaciju ne zna jer u protivnom svjedočanstvo ne bi imalo funkciju stjecanja znanja i samim time po definiciji uopće ne bi bilo svjedočanstvo. Prema tome, slučajevi svjedočanstava eksperata u svojoj se biti ne razlikuju puno u odnosu na svjedočanstva osoba koje nisu eksperti. Osim toga, ona zaključuje da smo epistemički ovisni ne samo o svjedočanstvima eksperata, nego i o svjedočanstvima drugih ljudi.

Ekspertist bi se mogao braniti time da se u slučaju opravdanog vjerovanja ekspertima ne radi o tome da osoba kojoj je namijenjeno svjedočanstvo mora posjedovati dokaznu građu temeljem koje vjeruje da je ekspert pouzdan. Umjesto toga, opravdano testimonijsko vjerovanje je vjerovanje stečeno pouzdanim procesima formiranja vjerovanja, odnosno onim procesima koji imaju tendenciju ispravno reprezentirati svijet (Roush 2005).

Ovakav pristup sugerira neku vrstu kauzalne teorije svjedočanstva. Kauzalna teoriju znanja u epistemologiju uvodi Alvin Goldman (1967) kao svojevrsno proširenje tradicionalne, odnosno trodijelne analize znanja. Prema trodijelnoj analizi znanja, znanje je opravdano istinito vjerovanje. Drugim riječima S zna da p ako i samo ako: (1) p je istinito, (2) S vjeruje da p i (3)

S ima opravdanje vjerovati da p (Čuljak 2015: 204). Goldman proširuje potonju definiciju dodavanjem sljedećih uvjeta: (4_a) činjenica da p uzročno je na prikladan način povezana s S -ovim vjerovanjem da p i (4_b) S je točno rekonstruirao “važne” karike u relevantnom uzročnom lancu. Dodavanjem ovih uvjeta želi se izbjeći to da znanje bude utemeljeno na nekoj slučajnosti.

Prijic-Samaržija u svojoj analizi ekspertizma primjenjuje Goldmanovu teoriju i dolazi do definicije prema kojoj za opravdano testimonijsko vjerovanje moraju biti zadovoljena tri uvjeta: (1) postoji uobičajena praksa da se znanstvenici smatraju najpouzdanijim govornicima, najkompetentnijim vjerovateljima i najiskrenijim svjedocima, (2) oni uzrokuju vjerovanje u slušatelju, te (3) slušatelj ne posjeduje poništavače (defeaters) (Prijic-Samaržija 2011: 256). Tvrdi se da ekspert po definiciji ne bi vjerovao i svjedočio da p ukoliko je p netočna tvrdnja (vidi Nozick 1981) ili/i ne bi vjerovao ili svjedočio da p ukoliko nije p (vidi Sosa 1999, 2002).

Iz prihvaćanja uzročne teorije svjedočanstva slijedi neistinitost evidencijalizma. Naime, prema ovakvoj ekspertističkoj teoriji, možemo biti kognitivno uspješni, čak i ako nemamo adekvatnu dokaznu građu zato što naše testimonijsko vjerovanje nije istinito ili opravdano zbog dokazne građe nego zbog pouzdanih procesa formiranja vjerovanja; dovoljno je da osoba koja prenosi svjedočanstvo bude ekspert zato što su eksperti sami po definiciji najpouzdaniji vjerovatelji. Stoga, evidencijalizam je neistinit zato što je (1) dokazna građa irelevantna za stjecanje opravdanog vjerovanja i (2) ako je dokazna građa irelevantna za stjecanje opravdanog vjerovanja, onda imamo epistemičko pravo vjerovati ekspertima bez dokazne građe (Prijic-Samaržija 2011: 257).

Tvrdim da je ekspertizam ipak inferioran evidencijalizmu iz nekoliko razloga:

1. Prigovor iz netransparentnosti. Teško je objašnjivo prihvaćanje bilo čijeg, pa i ekspertovog mišljenja u situaciji u kojoj slušatelj nema nikakvu dokaznu građu u prilog vjerodostojnosti eksperata, odnosno nema ideju zašto vjerovanje eksperata može biti istinito. Drugim riječima, nema ideju je li vjerovanje koje ekspert nudi vrijedno prihvaćanja (Lehrer 2006). Sudska praksa procjene nalaza i mišljenja vještaka anticipira prigovor iz netransparentnosti zato što se od vještaka traži da nalaz i mišljenje bude logički valjano i argumentirano te da sadržava objašnjenje veze između psihičkog stanja okrivljenika i počinjena kaznenog djela (Kozarić-Kovačić 2022: 438).

2. Racionalnost vjerovanja. Potpuno je iracionalno, psihološki neobjašnjivo i neopravdano prihvatiti mišljenje eksperta bez dokazne građe, bez obzira na to koliko je ekspert

pouzdan. Iako iracionalna vjerovanja mogu biti istinita, ljudi najčešće pokušavaju doći do istinitih vjerovanja oslanjajući se na racionalna vjerovanja (Wedgewood 2002). Ljudi će procjenjivati istinitost nečijih tvrdnji tek ako prethodno zaključe da se radi o osobi kojoj je racionalno vjerovati (Hardin 2002).

3. Pouzdanost utemeljena na dokaznoj građi. Moguće je da je naše vjerovanje utemeljeno na dokaznoj građi i da testimonijski proces nije pouzdan jednako kao što je moguće i da naše vjerovanje nije utemeljeno na dokaznoj građi, ali da je testimonijski proces pouzdan. Međutim, u najvećem broju slučajeva pouzdan testimonijski procesi i vjerovanje utemeljeno na dokaznoj građi koincidiraju. Drugim riječima, ako testimonijski proces nije pouzdan, onda najvjerojatnije nećemo imati adekvatnu dokaznu građu. Neadekvatna dokazna građa ukazuje na nepouzdan testimonijski proces, pa stoga nije točno da je dokazna građa irelevantna za stjecanje opravdanog vjerovanja (vidi Steup 2007; Roush 2005).

4. Pristupačnost istini. Snaga ekspertizma utemeljena je na skeptičkom prigovoru o odnosu između istine i dokazne građe; dokazna građa koju netko posjeduje ne garantira istinitost vjerovanja, ali pouzdan kauzalni proces jamči istinitost vjerovanja. Međutim, slažem se s Prijíc-Samaržijom kada navodi da, budući da nemamo izravan pristup pouzdanosti testimonijskih procesa, ne preostaje nam ništa drugo nego temeljiti naša vjerovanja na racionalnosti i posjedovanju odgovarajuće dokazne građe. Kada bi nam istina bila izravno dostupna, onda bi pojam vjerovanja na temelju dokazne građe u potpunosti izgubio smisao. No, radi se o epistemički idealnoj situaciji u kojoj se nikad ne nalazimo pa nam je zato potrebna dokazna građa (BonJour 1985).

5. Sukob među ekspertima. Ako je dokazna građa irelevantna i imamo epistemičko pravo vjerovati ekspertima bez dokazne građe, postavlja se pitanje kako odlučiti kome treba vjerovati u situaciji u kojoj postoji suprotstavljeno mišljenje različitih eksperata u vezi nekog pitanja. Ekspertizam implicira da bismo trebali jednako prihvatiti sva suprotstavljena mišljenja o nekom pitanju, što znači da imamo epistemičko pravo vjerovati u proturječne stavove. Osim što je fenomenološki nerealno, ovakvo je gledište ekstremno dubiozno i ima negativne posljedice. Nasuprot tome, evidencijalizam tvrdi da bismo trebali prihvatiti ono vjerovanje koje je bolje utemeljeno u dokaznoj građi koju posjedujemo.

Ostavivši po strani filozofske argumente, ekspertizam je u kontekstu prava neodrživa teorija zato što je za valjanost presude jednako važna dokazna građa koju nude strane u postupku, kao i to da je dokazna građa pribavljena i prezentirana sudu u skladu s pravilima

vođenja kaznenog postupka. Drugim riječima, za stjecanje opravdanog testimonijskog vjerovanja u kontekstu prava jednako je važno da je predmetno vjerovanje stečeno pouzdanim procesima stjecanja vjerovanja, kao i kvaliteta sadržaja predmetnog testimonijskog vjerovanja, odnosno kvaliteta dokaza. Sadržaj testimonijskog vjerovanja predstavlja dokaznu građu koju iznosi svjedok, u ovom slučaju sudski vještak psihijatar. U prilog ovakvom stavu možemo navesti presude sudova u RH koje su poništene zbog proceduralnih pogrešaka sudova koji nisu obrani pružili priliku da prezentira dokaze pod jednakim uvjetima kao i optužba (presuda Europskog suda ljudska prava Hodžić protiv Hrvatske; presuda Ustavnog suda RH br. U-III-726/2014).

Na kraju možemo zaključiti da je evidencijalizam bolja pozicija od ekspertizma i da ekspertizam treba odbaciti. Budući da suci automatski prihvaćaju nalaz i mišljenje vještaka bez prethodne evaluacije ponuđenih dokaza u prilog njihova nalaza i mišljenja (Šendula-Jengiđ et al. 2022), može se reći da se ponašaju kao ekspertisti. Oni smatraju da kao laici nisu dovoljno kompetentni procijeniti mišljenje vještaka i stoga ga automatski prihvaćaju. Budući da je prethodna rasprava pokazala da je ekspertizam neuvjerljiva filozofska pozicija, iz toga slijedi da je dotična sudska praksa neprimjerena.

Međutim, evidencijalizam, kako ga se obično predstavlja u literaturi, ne daje potpuno rješenje za naš problem. Naime, ne odgovara na pitanje kako laik, u ovom slučaju sudac, koji ne posjeduje znanje iz određene struke, može procijeniti dokaze koje mu nudi ekspert, odnosno sudski vještak psihijatar. Stoga nam je potrebna alternativna teorija koja uvažava evidencijalističku ideju da znanje treba biti utemeljeno na adekvatnoj dokaznoj građi, ali ujedno i rješava problem asimetrije znanja do kojeg dolazi u odnosu između laika i eksperata, odnosno u ovom slučaju između sudaca i forenzičkih psihijatara vještaka. U idućem odjeljku napraviti ćemo prvi korak prema rješenju ovog problema.

3. Teorija performativnog svjedočanstva eksperata

U nastavku rada iznijet ću *Teoriju performativnog svjedočanstva eksperata* (u nastavku ćemo govoriti o teoriji PET) koju nude Jon Leefman i Steffen Lesle (2020) u svom članku *Knowledge from scientific expert testimony without epistemic trust*. Dotični autori ne primjenjuju svoju teoriju na slučajeve odnosa između suca i forenzičkog psihijatra vještaka, nego nastoje ponuditi

teoriju koja zahvaća odnos između eksperta i laika općenito. Međutim, argumentirat ću da ona, za razliku od ekspertizma i evidencijalizma, objašnjava kako bi sudac trebao steći opravdano vjerovanje na temelju svjedočanstva vještaka psihijatra.

Dva su razloga zbog kojih *Teorija performativnog svjedočanstva eksperata* nosi ovaj naziv. Prvi je razlog to što se prema ovoj teoriji od eksperta zahtijeva da praktično dokaže svoju stručnost na način da odgovori na pitanja i sumnje laika koje se tiču svjedočanstva koje nudi. Drugi je razlog činjenica da se opravdanje za vjerovanje u svjedočanstvo eksperta postiže interakcijom između eksperta i laika u kojoj ekspert treba zadovoljiti subjektivne informacijske potrebe laika kako bi mu laik pripisao status eksperta (Leefman i Lesle 2020: 3626). Primjerice, u situaciji u kojoj laik ide kod liječnika sa simptomima neke bolesti, on se neće zadovoljiti samo time da mu liječnik priopći dijagnozu bolesti, nego će postaviti određene sumnje i pitanja i na taj način tražiti opravdanje za dijagnozu koju je liječnik postavio. Ako liječnik adekvatno odgovori na pitanja i sumnje laika odnosno pacijenta, on će u njegovim očima postati dobar informator. Ukoliko to ne učini, utoliko njegov status eksperta postaje upitan iz perspektive laika. Treba pritom imati u vidu da status eksperta ne ovisi o prosudbi jednog laika, nego o prosudbi veće zajednice laika. Primjerice, liječnik ne stječe svoj status eksperta na temelju pozitivnog mišljenja jednog svog pacijenta, nego na temelju pozitivnog mišljenja većine svojih pacijenata.

Važno je napomenuti da biti dobar informator iz perspektive pacijenta nije dovoljan uvjet za status eksperta. Drugim riječima, posjedovanje određene vrste znanja nije dovoljno. Da bi se neku osobu moglo smatrati ekspertom, ona osim znanja mora posjedovati i interes da je ljudi smatraju dobrim informatorom, odnosno da joj pristupaju kao takvoj, tražeći od nje informacije (Leefman i Lesle 2020: 3626). Osoba koja posjeduje odgovarajuće znanje u nekom području, ali nema priliku svjedočiti laicima ono što zna neće imati status eksperta bez obzira na znanje koje posjeduje. U okviru ove teorije, inzistira se na tome da laici i eksperti kao takvi nisu izolirani jedni od drugih.

Prema ovoj teoriji znanje ovisi o opravdanju. Ova je pretpostavka na prvi pogled problematična kada je riječ o interakciji između eksperta i laika. Iako ekspert može posjedovati opravdavajuće razloge za vjerovanje da *p* i laik može priznati da ekspert posjeduje razloge u prilog tvrdnji da *p*, ekspert laiku ne može prenijeti opravdavajuće razloge koje ima zbog toga što laik po definiciji ne posjeduje znanje i kompetencije koje posjeduje ekspert i stoga ne može prosuditi jesu li razlozi koje posjeduje ekspert dovoljni da bi opravdali vjerovanje eksperta da

p . Upravo iz tog razloga, PET se temelji na ideji da ekspert treba laiku navesti razloge u prilog tvrdnji da p koji razrješavaju sumnje koje laik ima. Dovoljno je i zapravo jedino moguće da laik od eksperta dobije neke epistemički relevantne razloge za vjerovanje da p koji su njemu prihvatljivi i koji funkcioniraju kao opravdanje u zajednici laika. Na primjer, u ranijem slučaju pacijenta i liječnika dovoljno je da liječnik navede pacijentu neke epistemički relevantne razloge u prilog svojih tvrdnji i objasni ih na način koji je pacijentu razumljiv i prihvatljiv. Drugim riječima, za stjecanje opravdanog vjerovanja da p , laik ne mora, i na kraju krajeva ne može, posjedovati iste razloge koje posjeduje ekspert. Svjedočanstvo je uspješno ako dođe do konsenzusa između laika i eksperta da su sve sumnje laika razriješene, odnosno sva laikova pitanja odgovorena. Znanje je stvar konsenzusa između laika i eksperta koji se postiže u trenutku u kojem laik prihvaća vjerovanje eksperta kao opravdano na temelju ponuđenih razloga, čime ujedno informatoru pripisuje status eksperta. Ukratko rečeno, prema teoriji PET, svjedočanstvo je epistemički prihvatljivo ako: (1) uklanja sumnje koje laik ima i (2) na temelju toga generira razlog da laik informatoru pripiše status eksperta (Leefman i Lesle 2020: 3627).

Teorija PET ima dvije važne implikacije. Prvo, znanje i opravdanje koje posjeduje laik kao i status eksperta su fluidni budući da se do znanja dolazi u trenutku kada laik i ekspert dosegnu konsenzus, odnosno kada laik signalizira da su sva pitanja odgovorena odnosno sve sumnje razriješene (Leefman i Lesle 2020: 3628). Drugo, prema ovoj teoriji, pojam adekvatnog opravdanja za propoziciju p ovisi o standardima zajednice u kojoj se propozicija p tvrdi. Tako je prema ovoj teoriji potpuno prihvatljiva situacija u kojoj je u nekoj zajednici uvriježeno da se vjeruje ekspertima isključivo na temelju njihova autoriteta.

Iako se slažem s idejom da pojam adekvatnog opravdanja ovisi o standardima zajednice, smatram da je situacija u kojoj se vjeruje ekspertima isključivo na temelju njihova autoriteta neprihvatljiva, uzimajući u obzir raniji argument u prilog evidencijalizma, odnosno protiv ekspertizma. Povrh toga, smatram da vjerovanje ekspertima samo na temelju autoriteta zapravo znači da u tom slučaju uopće ne postoji definirani standard adekvatnog opravdanja zato što dovodi do toga da je bilo kakva dokazna građa prihvatljiva. Nadalje, argumentiram da vjerovanje ekspertima isključivo na temelju autoriteta nije u skladu s vrlinom epistemičke odgovornosti koju bi suci nužno trebali posjedovati. Epistemička odgovornost može se definirati na sljedeći način:

Epistemička odgovornost tako znači intelektualnu savjesnost, motiviranost da se dođe do istine ili druge epistemičke vrijednosti poput intelektualne

nepriistranosti i otvorenosti, spremnosti na razmjenu ideja, svijest o vlastitoj pogrešivosti, susprezanje spoznajnog entuzijazma i oprez, intelektualnu znatiželju i hrabrost, intelektualnu skromnost i ljubaznost i sl. (Prijić-Samaržija i Miškulin 2015: 311).

Prema Mirandi Fricker (2007) pojam epistemičke pravednosti izveden je iz pojma epistemičke odgovornosti “koja se odnosi na reflektivnu kritičku otvorenost i razvijanje senzibiliteta u prosuđivanju vjerodostojnosti svojih prosudbi (hermeneutička pravednost), ali i vjerodostojnosti drugih osoba (pravednost svjedočanstva)” (Prijić-Samaržija i Miškulin 2015: 311). Tvrdim da vjerovanje ekspertima isključivo na temelju autoriteta predstavlja jedan od oblika epistemičke neodgovornosti, što posljedično može dovesti do epistemičke nepravde. Prema tome, smatram da teorija PET ne bi trebala tolerirati situaciju u kojoj je unutar neke zajednice prihvatljivo vjerovati ekspertima isključivo na temelju njihova autoriteta. Unatoč tome, prihvaćam teoriju PET s prethodno navedenim ogradama.

Nakon što sam u ovom odjeljku rada iznio teoriju PET, u idućem odjeljku rada iznijet ću nekoliko prigovora teoriji PET te objasniti zašto oni ne narušavaju njezinu uvjerljivost i primjenjivost u pravnom kontekstu.

4. Prigovori teoriji PET i njezina obrana

Leefman i Lesle razmatraju nekoliko potencijalnih prigovora svojoj teoriji. Prema prvom prigovoru, teorija PET nije dobra zato što znanje ne može biti stvar konsenzusa uzimajući u obzir tradicionalnu trodijelnu analizu znanja prema kojoj se znanje definira kao opravdano istinito vjerovanje (o trodijelnoj analizi znanja, vidi Čuljak 2015, dio 3, poglavlje 3). Na primjer, moguće je postići konsenzus u pogledu sklapanja braka, zakona unutar neke zajednice ili valute koja će se koristiti, ali se čini da je znanje u tom pogledu drugačije. Da bismo mogli reći da znamo da p , p mora biti istinit, a to je li p istinit ovisi o tome kakve su stvari u svijetu, a ne o našem međusobnom dogovoru (Leefman i Lesle 2020: 3631). Uzimajući u obzir trodijelnu analizu znanja, istina i vjerovanje ne mogu biti stvar dogovora, za razliku od opravdanja. Istina nije nešto što znanstvenici stvaraju, nego tragaju za njom. Vjerovanje također ne može biti stvar dogovora zato što da bismo vjerovali da p , nije nužno da se drugi

ljudi slažu s nama u pogledu toga je li p slučaj ili nije. Nasuprot tome, osoba koja vjeruje da p , nužno vjeruje da je sadržaj tog vjerovanja istinit.

Leefman i Lesle odgovaraju na ovaj prigovor polazeći od ideje da je opravdanje izvedbeni čin navođenja sumnji i razloga u kojem sudjeluju ekspert i laik. Nadalje, oni tvrde da je propozicija p opravdana u zajednici eksperata i laika samo ako u međusobnoj interakciji između eksperata i laika nema sumnje da je p istinita propozicija. Potom Leefman i Lesle tvrde da svjedočanstvo ovisi o obostranim interesima laika i eksperta. Laik ima dva interesa zbog kojih traži svjedočanstvo eksperta: (1) stjecanje istinitih informacija bez ulaganja vlastitih napora da sam dođe do njih (epistemička podjela rada) i (2) stjecanje vjerovanja koje može tvrditi u široj zajednici – da bi mogao tvrditi propoziciju p koju je dobio od eksperta laik mora moći navesti razloge zbog kojih tvrdi da je stečeno vjerovanje istinito (Leefman and Lesle 2020: 3632). S druge strane, ekspert ima interes da ga laik prepozna kao dobrog informatora i to će postići ako su (1) vjerovanja koja navodi istinita i (2) ako je iskren (Leefman i Lesle 2020: 3633). Na taj način svjedočanstvo ovisi o obostranim interesima eksperta i laika. Pritom je važno imati u vidu da se potreba za opravdanjem javlja samo ako postoji sumnja u to je li p istinit ili nije. Stoga je za stjecanje znanja na temelju svjedočanstva eksperta nužno da laik jasno formulira sumnje koje ima (Leefman i Lesle 2020: 3633). Slijedom navedenog, znanje jest stvar konsenzusa između laika i eksperta jer ovisi o tome što laik želi znati u danom kontekstu.

Budući da je prema ovoj teoriji nužan uvjet znanja da laik jasno formira sumnje koje ime, postavlja se pitanje kakve sumnje laik može imati s obzirom na svoj laički epistemički položaj. Leefman i Lesle (2020: 3633) tvrde da ono što čini određenu sumnju relevantnom jest činjenica da je laik smatra relevantnom. Međutim, laik ne smije ekspertu postavljati sumnje koje je apsolutno nemoguće osporiti zato što to implicira da nijedan ekspert nije dobar informator što dovodi do toga da laik nikako ne može zadovoljiti interese koje ima (Leefman i Lesle 3634). Isto tako ne može sumnjati u veliku većinu tvrdnji koje potječu iz određene discipline, a istovremeno se oslanjati na stručnjake iz te discipline jer bi na taj način bio nekonzistentan.

Leefman i Lesle potom razmatraju drugi potencijalni prigovor teoriji PET prema kojem ovakvo gledište zamjenjuje pojam „biti opravdan” s mnogo slabijim pojmom odsutnosti sumnji. Drugim riječima teorija PET objašnjava samo to kako laik može biti opravdan vjerovati

da p na temelju svjedočanstva eksperta, ali ne objašnjava kako je vjerovanje da p opravdano na temelju svjedočanstva eksperta (Faulkner 2011: 15).

Leefman i Lesle odgovaraju na ovaj prigovor tvrdnjom da laik koji ne sumnja u svjedočanstvo eksperta obično može steći samo istinito vjerovanje, ali ne i znanje. Primjerice, ako laik pita astrofizičara je li Pluton planet i samo prihvati negativan odgovor bez daljnjih pitanja, on neće razriješiti nikakve sumnje u pogledu dotične tvrdnje (Leefman i Lesle 2020: 3635). Laiku u takvom slučaju nedostaju razlozi za vjerovanje da Pluton nije planet. Laik bi u tom slučaju vjerovanje da je Pluton planet mogao koristiti samo među laicima koji ne sumnjaju u tu tvrdnju, odnosno svejedno je prihvaćaju. Međutim, ako laik ima opravdanje za tvrdnju da je Pluton planet, onda tu tvrdnju može koristiti i među onim laicima koji su imali istu sumnju koju je i on imao prije nego što ju je ekspert razriješio.

Prema teoriji PET, da bi razriješio sumnje laika u pogledu neke tvrdnje, ekspert mora prvo otkriti vjerovanja odgovorna za te sumnje i pokazati kako ona dovode do nekonzistentnosti u laikovom sustavu vjerovanja. Nakon što je na ovaj način dobio svjedočanstvo od eksperta, laik može taj postupak provesti među drugim laicima koji imaju iste sumnje koje je i on imao. Nadalje, ako ostali laici imaju drugačije sumnje, laik koji je dobio svjedočanstvo od eksperta ne mora ga se odreći sve dok sumnje drugih laika ne utječu na opravdavajuće razloge koje je dobio od eksperta (Leefman i Lesle 3635).

Međutim, otvara se pitanje je li laikova sposobnost reprodukcije opravdanja dobivenog od eksperta nužan uvjet stjecanja opravdanog vjerovanja? Ako bi laikova sposobnost reprodukcije opravdanja bila nužan uvjet opravdanog vjerovanja, to bi značilo da postoji jasno razlikovanje između vjerovanja koje je laik sam stekao i vjerovanja kojih mu je ekspert ponudio kako bi razriješio njegove sumnje. Nadalje, u tom bi slučaju status funkcionalne ekspertize zapravo ovisio o sposobnostima laika da reproducira razloge koje mu je ekspert dao, a ne o sposobnostima eksperta. No, prema teoriji PET laikova sposobnost reprodukcije opravdanja nije nužan uvjet stjecanja opravdanog vjerovanja, iako je vrlo vjerojatno da posjeduje razloge koje može reproducirati kako bi odagnao sumnje slične svojim (Leefman i Lesle 3635-36).

PET također uvažava raširenu intuiciju da opravdanje treba imati „funkciju vođenja k istini” (BonJour 1985: 7). Ako je vjerovanje p neistinito, ono će generirati mnogo sumnji koje ne mogu biti koherentno i u potpunosti uklonjene, jednako kao što će istinitost vjerovanja p generirati razloge koji će ukloniti sumnju u vjerovanje p (Leefmann i Lesle 2020: 3636). No,

pritom treba imati u vidu da proizvodnja sumnji zahtijeva manje resursa nego njihovo pobijanje.

Prema teoriji PET, laik posjeduje resurse kako bi procijenio informacije koje mu ekspert nudi i kako bi procijenio je li ekspert dobar informator u nekoj domeni znanja (Leefman i Lesle 2020: 3636). U artikulaciji sumnji laik provjerava jesu li tvrdnje eksperta koherentne s njegovim vlastitim relevantnim vjerovanjima. Postavljanjem sumnji i procjenjivanjem načina na koji se ekspert suočava s istima, laik postaje sposoban evaluirati vjerodostojnost eksperta (Leefman i Lesle 2020: 3636). Ekspert može razriješiti sumnje laika samo ako koristi razloge i dokaznu građu koja je razumljiva laiku. Na taj način ekspert daje razloge laiku da mu pripiše odgovarajuću vjerodostojnost i status eksperta. Jednako tako, laik može procijeniti iskrenost eksperta jer da bi odagnao sumnje ekspert treba navesti duže argumente koje laik može provjeriti s obzirom na svoju dokaznu građu koju već ima ili s obzirom na mišljenja drugih eksperata o tom problemu (Leefman i Lesle 3637). Opravdanje tako nije jedan čin koji čini opravdanje opravdanim, nego se radi o procesu, o deliberaciji između laika i eksperta (Leefman i Lesle 2020: 3637). Razlozi za neko vjerovanje locirani su u zajedničkom interesu eksperta i laika da otkriju je li to vjerovanje istinito i u sumnjama koje su razriječene svjedočanstvom eksperta. Na taj način zadovoljen je interes laika za stjecanjem informacija bez ulaganja vlastitih napora, kao i njegov interes za stjecanjem vjerovanja koje može koristiti u široj zajednici laika.

Prethodna razmatranja o pojmu znanja počivaju na ideji da se znanje može adekvatno pripisati ako je (1) vjerovanje osobe S da p istinito i ako (2) postoji slaganje da su razlozi subjekta S za vjerovanje da p relevantni u dotičnom komunikacijskom kontekstu u kojem S tvrdi da p (Leefmann i Lesle 2020: 3637).

Nakon što sam iznio prigovore teoriji PET i odgovore na te prigovore, u idućem ću odjeljku iznijeti implikacije teorije PET za sudsku praksu.

5. Primjena teorije PET u kontekstu kaznenog prava

Smatram da ova teorija dobro zahvaća sudsku praksu, odnosno adekvatno opisuje kako bi trebao izgledati odnos između suca i forenzičkog psihijatra vještaka. Konkretni sudski predmet predstavlja komunikacijski kontekst u kojem se tvrdi propozicija p o ubrojivosti počinitelja, dok sudski vještak psihijatar predstavlja svjedoka koji ima interes da ga sudsko vijeće smatra

dobrim informatorom i pripiše mu status eksperta. Sudski vještak će to postići ako uspješno razriješi sumnje i odgovori na pitanja sudskog vijeća koje u ovom kontekstu predstavlja zajednicu laika. Sudsko vijeće u ovom slučaju ima interes za stjecanjem informacija izvan pravnog područja koje ne može steći vlastitim naporima zbog nestručnosti u području psihijatrije, ali i interes dobiti vjerovanje o ubrojivosti počinitelja koje može koristiti među drugim laicima, odnosno konkretnije rečeno, među drugim pravnicima i širom javnosti koja traži opravdanje za donesenu presudu. Sudac u procesu, da bi dobio opravdanje za vjerovanje u (ne)ubrojivost počinitelja mora jasno formirati sumnje koje ima, pri čemu je relevantna ona sumnja koju sudsko vijeće smatra relevantnom. Na taj način teorija PET uvažava pravno načelo slobodne ocjene dokaza prema kojem sudsko vijeće u procjeni ponuđenih dokaza nije ograničeno nikakvim formalnim pravilima (Grozđanić i Grđan 2022: 39). Isto tako, s obzirom da se prema teoriji PET znanje u trenutku u kojem laik prihvaća mišljenje eksperta kao istinito i signalizira da su sve sumnje razriješene, ona uvažava zakonsko pravo suca da odbaci ili prihvati mišljenje vještaka ovisno o tome zadovoljava li nalaz i mišljenje informacijske potrebe sudskog vijeća u konkretnom predmetu (Grozđanić i Grđan 2022: 39). Budući da prema teoriji PET standardi opravdanja ovise o standardima zajednice u kojoj se tvrdi propozicija p , odnosno da znanje ovisi o tome što laik želi znati u danom kontekstu, ona uvažava činjenicu da to što se smatra dovoljno dobrim dokazom u prilog tvrdnji o ubrojivosti počinitelja ovisi o specifičnostima svakog pojedinog slučaja, odnosno o konkretnim pitanjima koja sud postavlja u nalogu za vještačenje.

Teorija PET također zahtijeva da ekspert laiku prezentira dokaznu građu na njemu razumljiv način, a upravo na tome inzistiraju pravnici, upravo zato što nisu kompetentni u području forenzičke psihijatrije. Tako dobiven nalaz i mišljenje sudac može uspješno evaluirati i reproducirati, što u konačnici rezultira time da može donijeti presudu vođen vrlinama epistemičke odgovornosti i pravednosti umjesto da automatski prihvaća nalaz i mišljenje vještaka. Budući da prema teoriji PET, opravdanje nije samo jedan čin nego se radi o deliberaciji između eksperta i laika, PET obvezuje suce da aktivno koriste svoje zakonsko pravo ispitivanja vještaka na sudskoj raspravi. U situaciji u kojoj ne postavljaju pitanja i sumnje, suci prema teoriji PET ne mogu steći znanje nego samo istinito vjerovanje. Pritom je važno napomenuti da sudac ne smije vještaku postavljati sumnje koje je nemoguće otkloniti, odnosno pitanja na koja je nemoguće odgovoriti zato što u slučaju u kojem bi takva pitanja i sumnje bili dopušteni nijedan sudski vještak psihijatar ne bi se mogao smatrati ekspertom, što bi u konačnici dovelo do toga da sudac ni u kojem slučaju ne bi mogao zadovoljiti svoje

informativne potrebe. Cilj ovog zahtijeva je blokiranje radikalnog skepticizma prema ekspertima.

Međutim, smatram da treba razlikovati situaciju u kojoj suci vještaku postavljaju pitanje i sumnje radikalno skeptičke prirode na koje je nemoguće odgovoriti i situaciju u kojoj suci vještaku postavljaju pitanje koje nije takve prirode, ali na koje vještak ne može dati pouzdan odgovor s obzirom na trenutna dostignuća i postojeća ograničenja u neuroznanosti i psihijatriji. Tvrdim da je u takvoj situaciji vještak dužan objasniti sudu zbog čega ne može dati pouzdan odgovor i razriješiti sumnje. Na temelju takvog objašnjenja sudac ipak može vještaku pripisati status eksperta iako nije uspio odgovoriti na njegova pitanja i razriješiti njegove sumnje.

Zaključak

U ovom sam se radu bavio problemom odnosa između forenzičkog psihijatra vještaka i sudaca. Argumentirao sam da je sudska praksa prema kojoj suci automatski prihvaćaju mišljenje vještaka neprimjerena oslanjajući se na opću epistemološku raspravu između ekspertizma i evidencijalizma. Iako je evidencijalizam bolja pozicija od ekspertizma, tvrdio sam da ni evidencijalizam nije adekvatan jer ne odgovara na pitanje kako sudac, koji je laik u području forenzičke psihijatrije, može steći opravdano istinito vjerovanje na temelju svjedočanstva eksperta. Argumentirao sam da je *Teorija performativnog svjedočanstva* eksperta adekvatna normativna teorija koja propisuje na koji bi način sudac trebao steći opravdano istinito vjerovanje na temelju svjedočanstva eksperta.

Popis literature

BonJour, L. (1985): *The Structure of Empirical Knowledge*. Cambridge (Mass.), Harvard University Press

Beanblossom, R. E., Lehrer, K. (ur.) (1970): *T. Reid, Inquiry and Essays*. Indianapolis, Hackett Publishing

Coady, C. A. J. (1992): *Testimony: A Philosophical Study*. Oxford, Clarendon Press.

Conee, E., Feldman, R. (2004): *Evidentialism. Essays in Epistemology*. Oxford: Oxford University Press.

Čuljak, Z. (2015) *Znanje i epistemičko opravdanje*. Zagreb, Ibis grafika.

- Dummett, M. (1993): Testimony and Memory. U: Dummett, M.: *The Seas of Language*. Oxford, Oxford University Press.
- Europski sud za ljudska prava. *Hodžić protiv Hrvatske. br. zahtjeva 28932/14*. Presuda od 04. 04. 2019.
- Faulkner, P. (2002): On the Rationality of Our Response to Testimony. *Synthese*, 3. Dordrecht, 353–370.
- Faulkner, P. (2011). *Knowledge on trust*. Oxford: Oxford University Press.
- Foley, R. (1994): Egoism in Epistemology. In: Schmitt F. F. (ur.): *Socializing Epistemology: The Social Dimensions of Knowledge*. Lanham (Md.), Rowman and Littlefield.
- Fricker, E. (1987): The Epistemology of Testimony. *Aristotelian Society Supplementary*, 61. London, 57–83.
- Fricker, E. (1994): Against Gullibility. U: Matilal, B. K., Chakrabarti, A. (ur.): *Knowing from Words*. Dordrecht, Kluwer Academic Publishers.
- Fricker, E. (1995): Telling and Trusting. *Mind*, 414. London, 393–411.
- Fricker, M. (2007). *Epistemic Injustice: Power and the Ethics of Knowing*. Oxford: Oxford University Press.
- Friedman, M. (1984): The Methodology of Positive Economics. In: Hausman, D. M. (ur.): *The Philosophy of Economics: An Anthology*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Goldman, A. I. (1987): Foundations of Social Epistemics. *Synthese*, 73, 1. Dordrecht, 109–144.
- Goldman, A. I. (1999): *Knowledge in a social world*. Oxford, Oxford University Press
- Goreta, M. (2015). *Errare humanum est – najčešće pogreške u forenzičkopshijatrijskoj praksi*. Zagreb: Naklada Slap
- Govier, T. (1998): *Dilemmas on Trust*. Montreal, McGill-Queen's University Press.

- Grozđanić, V. i Grđan, K. (2022). Forenzička psihijatrija kroz prizmu prava. U: Kozarić-Kovačić, D., Grubišić-Ilić, M., Grozđanić, V., Buzina, N. i Grđan, K. (ur.). *Forenzička psihijatrija*. Treće izdanje. Zagreb: Medicinska naklada
- Hardin, R. (2002): Street-Level Epistemology and Political Participation. *Journal of Political Philosophy*, 10, 2. Oxford, 212–229.
- Hardwig, J. (1991): The Role of Trust in Knowledge. *Journal of Philosophy*, 88.
- Hrvatski sabor. (2022). *Kazneni zakon*. Narodne novine, br. 114/22.
- Jakubin Karakaš, H. (2022). Kopitz osuđen na 50 godina zatvora: Svoje troje djece istuširao pa im u kakao stavio tablete. *Jutarnji list*. 7. lipnja. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/crna-kronika/kopitz-osuden-na-50-godina-zatvora-svoje-troje-djece-istusirao-pa-im-u-kakao-stavio-tablete-15207326>. Pristupljeno 29. travnja 2023.
- Jones, K. (1996): Trust as an Affective Attitude. *Ethics*, 107. Chicago, 4–25.
- Kozarić-Kovačić, D. (2022). Psihijatrijska ekspertiza. U: Kozarić-Kovačić, D., Grubišić-Ilić, M., Grozđanić, V., Buzina, N. i Grđan, K. (ur.). *Forenzička psihijatrija*. Treće izdanje. Zagreb: Medicinska naklada
- Lackey, J. (2006): It Takes Two for Tango: Beyond Reductionism and Non-- Reductionism in the Epistemology. In: Lackey, J., Sosa, E. (ur.): *The Epistemology of Testimony*. Oxford, Oxford University Press.
- Leefmann, J. i Lesle, S. (2020). Knowledge from scientific expert testimony without epistemic trust. *Synthese* 197 (8):3611-3641.
- Lehrer, K. (2006): Trust and Trustworthiness. In: Lackey, J., Sosa, E. (ur.): *The Epistemology of Testimony*. Oxford, Oxford University Press
- Nozick, R. (1981): *Philosophical Explanations*. Cambridge (Mass.), Belknap Press
- Pappas, G. (2000): Epistemic Deference. *Acta Analytica*, 15, 24. Ljubljana, 113–126.
- Prijic-Samaržija, S. (2011) Trusting Experts: Trust, Testimony and Evidence. *Acta Histriae*, 19 (1-2), 249-262.

- Prijic-Samaržija, S. i Miškulin, I. (2015). Epistemic Justice: Virtue Epistemology and Philosophy of Psychiatry. *Filozofska istraživanja*, 35 (2), 307-322.
- Roush, S. (2005): *Tracking Truth: Knowledge, Evidence, and Science*. Oxford, Oxford University Press.
- Sosa, E. (1999): How Must Knowledge Be Modally Related to What Is Known? *Philosophical Topics*, 26. Fayetteville, 373–384.
- Sosa, E. (2002): Tracking, Competence, and Knowledge. In: Moser, P. (ur.): *The Oxford Handbook of Epistemology*. Oxford, Oxford University Press.
- Steup, M. (2007): Doxastic Freedom. *Synthese*, 161, 3. 375–392.
- Šendula Jengić V., Grozdanić V., Hodak J. (2022). Psychopaths – A “Tough Nut” of Forensic Psychiatry Practice in the Republic of Croatia. U: Malatesti L., McMillan J., Šustar P.(ur.). *Psychopathy. History, Philosophy and Theory of the Life Sciences*, vol 27. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-82454-9_5.
- Ustavni sud Republike Hrvatske. *Odluka br. U-III-726/2014*. Presuda od 3. srpnja 2014.
- Webb. M. O. (2004): Can Epistemology Help? The Problem of the Kentucky-fried Rat. *Social Epistemology*, 18, 51–58.
- Wedgwood, R. (2002): The Aim of Belief. *Philosophical Perspectives*, 16, 267-97